

2. Кобринська Н. У Нечуя. *Промінь*. 1905. Ч. 9 і 10. 15 травня. С. 120–121.
3. Франко І. Ювілей Івана Левицького (Нечуя). *Франко І. Збір. тв.* : у 50-ти т. К. : Наук. думка, 1982. Т. 35. С. 370–376.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-383-5-20>

THE EXPRESSION OF HUMAN/ANIMAL ANTI-NOMIES IN PRIMO LEVI'S NOVEL «IF THIS IS A MAN»

ВИРАЖЕННЯ АНТИНОМІЙ ЛЮДИНА/ТВАРИНА В РОМАНІ ПРИМО ЛЕВІ «ЧИ ЦЕ ЛЮДИНА?»

Semenets O. S.

*Candidate of Philological Sciences,
Head of the Department of Foreign
Philology and Translation
Volodymyr Dahl East Ukrainian
National University
Kyiv, Ukraine*

Семенець О. С.

*кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри іноземної філології
та перекладу
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля
м. Київ, Україна*

Дебютний твір Прімо Леві «Чи це людина» (1947 р.) є надзвичайно значущим не лише для творчості відомого італійського письменника, у минулому в'язня Аушвіцу, але й для введення проблематики Шоа у суспільний контекст. Цей роман Прімо Леві відрізняється від інших подібних книг письменника. Це по суті вилив найсвіжіших, ще не осмислених, а лише пережитих, емоцій і фіксування найсерйозніших, найвагоміших, значущих і тяжких спогадів для збереження пам'яті про найбільшу трагедію ХХ століття – Голокост, як він сам зазначав у численних інтерв'ю [3; 4; 5]. Прімо Леві зізнається, що у книзі є певні викривлення і спотворення реальності, хоча б через те, що письменник описував лише свій табір в Моновіці, який був частиною Аушвіцу, де безпосередньо не знищували людей, бо потрібна була робоча сила («ми належимо до категорії «економічно корисних євреїв»» [2, с. 54]); що він створив певну легенду з книги, однак, якщо вона через сорок років після сумнозвісних подій, продовжує жити і турбувати читача, то причина в тому, що не зважаючи на обмеженість історичних фактів і свідчень, вона є «свідченням більш універсальним з точки зору часу і простору, ніж це могло бути у моїх намірах, коли я її писав» [4].

Назва твору «Чи це людина?» є потужним паратекстуальним елементом оповіді, оскільки зумовлює і розвиток подій у творі, і майже всю творчість письменника.

Прімо Леві у кожному розділі роману намагається показати читачеві процес дегуманізації, знеособлення людини, перетворення її на тварину. Вже на початку історії перед завантаженням вагонів «локомотиву, що віз нас усіх у смерть» [2, с. 19], знаходимо перші натяки на те, що буде відбуватися в таборі, де в людині знищуватимуть людину. СС-івці, спілкуючись між собою, рахують в'язнів і називають їх «штуками», а не людьми: «відповів, що «штук» є шістсот п'ятдесят і що все в порядку» [2, с. 14].

Вже в дорозі і відразу по прибутті у табір в'язні, принаймні ті, кого відразу не відправили у газові камери, починають розуміти, що почався повільний процес їхнього вбивання. Письменник дуже тонко підмічає, що «ми немов уже мертві» [2, с. 22], «ми відчуваємось поза світом» [2, с. 23] і навіть німці дивляться не на них, а крізь них, «немов він прозорий, немов ніхто нічого не говорив» [2, с. 22]. З ретельністю дослідника-антрополога Прімо Леві описує процес перетворення людей через проходження своєрідного ініціального ритуалу на тварин, і не просто тварин, а «втомлених тварин» [2, с. 52]. Через деякий час він перестає називати в'язнів людьми, а лише створіннями і тваринами, «нерухливими ляльками з самих кісток» [2, с. 52].

У перших двох розділах книги, які описують прибуття до табору та розподілення по бараках, про таврування та процес адаптації у новому середовищі, Прімо Леві ще апелює до людських якостей «новеньких» або «великих номерів», як новоприбулих називали сторожили табору, розповідає про те, як італійські євреї збирались вечорами разом, розпитували один одного про долі і проблеми співгромадян, допомагали один одному, хоч і виглядали вже, як тіні та істоти. Починаючи ж з третього розділу книги з лексику письменника майже зникають «людські» епітети та метафорика по відношенню до в'язнів. Тепер він порівнює їх лише з тваринами. Наприклад: «багато хто *по-тваринячому* мочиться на бігу, щоб заощадити час», «ми просто втомлені *тварини*», «всі ми *по-тваринячому* квапимося просочити свої нутроці гарячим пійлом», «поведінці *людинитварини* в умовах боротьби за життя», «від його постаті віє *тваринячою* життєвою снагою», «при цьому йому властива інстинктивна хитрість *диких тварин*», «єдиний шлях до спасіння веде до того, чим є Еліас: до слабоумства та *тваринячого* лукавства», «тремтіти, мов *тварини*, притиснувшись до землі», «глуха залякність приборканих побоями *тварин*», «для їхніх вух звучать гротескно, мов крики *тварин*», «очі у них були, мов у наляканих *тварин*», «ставати до

бою як *звір* проти інших *звірів*», «б'ючись один з одним за шматок, *по-звірячому* нестримно» тощо.

Навіть описуючи процес прийому їжі, Прімо Леві наголошує на тому, що в'язні не їли, а жерли, принижуючи кожним написаним рядком жертв Аушвіцу: «Це не насмішка, не глузування – оце наше наминання стоячи, похапцем, обпікаючи рот і горло, не даючи собі дихнути, і справді більше схоже на те, як «жеруть» тварини, ніж як «їдять» люди, благоговійно сидючи за столом. «Fressen», «жерти» – це і є відповідне слово, яке ми зазвичай вживаємо» [2, с. 95].

Він зображує ієрархічну машину концентраційних таборів, яка може існувати лише в умовах отваринення людей, коли одні в'язні займають вище положення у ієрархічній драбині, а інші стають «рабами рабів» [2, с. 90]. Отримавши владу над життям і смертю учорашніх побратимів, такі обрані починають поводити себе з нижчими жорстокіше за самих німців, вислужуючись перед ними, розуміючи, що якщо не відповідатимуть своєму статусу, завтра їх місце займуть спритніші, а «уся його невтоленна ненависть до гнобителів ірраціональним чином виллється на пригноблених, і він знайде заспокоєння, коли зможе скинути на своїх підлеглих кривду, заподіяну йому зверхниками» [2, с. 116].

Всі ці та безліч інших тваринних метафор, що з'являються у книзі Прімо Леві «Чи це людина?» мають на меті не образити в'язнів, а скоріше слугують обвинувачувальним свідченням жорстокого і безпрецедентного знищення третім Рейхом не лише окремої нації, а взагалі людини. Процес перетворення людей у концентраційних таборах на тварин, бездушних і зацькованих тріумфально зреалізувався у найвищому «досягненні» нацистів – створенні з самих євреїв зондеркоманд, які працювали у газових камерах та крематоріях. Вони зобов'язані були приводити голих ув'язнених у газові камери і забезпечувати відсутність паніки у них, потім витягати трупи з камер, мити їх хлоридом аміаку, перевіряти, чи не приховані у порожнинах трупів цінності, виривати їх золоті зуби, обрізати жіноче волосся, перевозити трупи до крематоріїв, слідкувати за спаленням, звільняти печі від людського попелу, готуючи їх для наступних. Це був диявольський злочин проти людини, нелюдський експеримент над межами людських можливостей.

Але в останньому розділі книги під назвою «Історія десяти днів», в якому описується час, коли хворі в'язні були покинуті німцями після евакуації табору і чекали на смерть чи визволення, у Прімо Леві з'являється надія на те, що людяність не назавжди втрачена, що німцям не вдалося досягти своєї мети, перетворити всіх в'язнів на «мусульман». Коли «тільки-но загинувши, концтабір, здавалось, уже

розкладався» [2, с. 205], коли в надії на майже «біблійне спасіння» [2, с. 204], в'язні почали допомагати один одному, ділитися їжею, а не забирати у вмираючого останній шмат хліба; прибирати за хворими на діарею, мити їх, «мов мати дитину» [2, с. 217], а не засинати поруч із трупом; намагатися поховати тіла померлих товаришів, знайомих лише кілька днів, проте поховати їх як людей, а не викинути на смітник, як непотріб, ті, хто вижили «з гетфлінгів поступово знову перетворились на людей» [2, с. 205]. Смерть табору означала відродження і воскресіння людини.

Отже, ми бачимо як в художньому Прімо Леві розмиваються межі між життям і смертю, добром і злом, мораллю і аморальністю, чеснотами і вадами, загальнолюдські цінності набувають нового значення як засіб продовження існування людського виду. Гранично відверте і натуралістичне зображення життя в'язнів Аушвіцу стає пересторогою людству не втратити себе, не знесособитись, перетворившись на тварину, а отже не канути у забуття.

Література:

1. Колошук Н. Г. Табірна проза як літературний феномен ХХ століття (на матеріалі української, російської, білоруської та польської літератури) : автореферат дис. ... д-ра наук: 10.01.01. 2007. URL: https://revolution.allbest.ru/languages/00311669_0.html
2. Леві П. Чи це людина?: роман / переклад з італ. Мар'яни Прокопович. Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. 272 с.
3. Belpoliti M., Gordon R. The Voice of Memory: Interviews, 1961–1987. Eds. / Trans. Robert Gordon. New York: The New Press, 2001. 305 p. URL: <https://web.archive.org/web/20191119160820/http://www.primolevi.it/Web/English/Contents/Biography/Chronology>
4. Camon F. Conversations with Primo Levi / Trans. John Shepley. Marlboro, VT : Marlboro Press, 1989.
5. Levi P. The Black Hole of Auschwitz / Ed. Marco Belpoliti. Trans. Sharon Wood. Malden, MA : Polity Press, 2005. URL: <https://web.archive.org/web/20191119160820/http://www.primolevi.it/Web/English/Contents/Biography/Chronology>